

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2:502/504

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2025.14>*Д. В. Демченко**orcid.org/0009-0003-0320-4738**аспірант кафедри приватного та соціального права
Сумського національного аграрного університету*

ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЗАЦІЇ» СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство знаходиться на роздоріжжі визначення концепції свого ж існування, з одного боку людство має йти до скорочення робочих місць задля збереження ресурсів, щоб у прямому сенсі цього слова людство вижило та не ставило під загрозу існування майбутніх поколінь, а з іншого боку забезпечити людству гідний рівень праці та економічного зростання, подолання бідності. Стрімкий розвиток діджиталізації багатьох суспільних процесів, розвиток ІТ-технологій, автоматизація багатьох процесів виробництва призводить до скорочення робочих місць, однак має цілком позитивну динаміку до скорочення використання ресурсів.

Людство буквально залежить від робочих місць та високого рівня зайнятості у багатьох сферах життєдіяльності. Для громадян робочі місця є ключовим фактором у забезпеченні соціальної інтеграції та отриманні достатнього доходу для існування, забезпечення гідних умов проживання. Для держав та урядів, державних бюджетів, стабільності соціальних систем зайнятість формує податки, гарантуючи фінансову стійкість. Водночас, екологічні та кліматичні цілі все частіше інтегруються в нові сфери політики, в тому числі й політику праці, яка й досі мало взаємодіяла з екологічними питаннями. Саме тому питання екологізації соціально-трудових відносин у сучасному світі має особливо важливе концептуальне та практичне значення і потребує ґрунтовного глибокого дослідження цієї проблематики. Для того, щоб втілити Цілі сталого розвитку [11], Паризьку угоду [9] та Європейську зелену угоду, [2] вкрай важливо зробити робочі місця більш екологічними, зберігаючи при цьому високий рівень зайнятості. Загроза масового безробіття є ключовим фактором на сьогодні до стримування реалізації екологічної політики для багатьох держав. Однак, на «мертвій» планеті робочі місця не знадобляться, тому соціально-трудові відносини мають вихо-

дити на новий рівень свого існування в умовах забезпечення сталого розвитку та екологічності.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є аналізування сучасної політики екологізації соціально-трудових відносин у світі, концепцій та підходів у її реалізації. Оскільки Україна на шляху долучення до Європейської зеленої Угоди, то нашу державу аналогічно охопить питання екологізації соціально-трудових відносин. Основні завдання даного дослідження визначити поняття екологізації соціально-трудових відносин, перспективи впровадження в Україні політики екологізації соціально-трудових відносин.

Стан опрацювання проблематики. Зазначимо, що тема екологізації соціально-трудових відносин в Україні дуже мало досліджена, дійсно є лише поодинокі дослідження науковців, які звертаються до цієї тематики. На сьогодні наше суспільство дещо готове до екологізації процесів виробництва, економіки, однак екологічний рівень свідомості українців ще не досяг свого високого рівня. Дуже суттєвий внесок у дослідження порушеної проблематики внесли Амелічева Л. П., Поплавська О., Ходацький Д., Лісниченко М., та ін. Такий стан досліджень свідчить про нагальну необхідність дослідження порушеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Ніщо так не здатне об'єднати людство, як глобальні екологічні проблеми, які на собі відчуває абсолютно кожна держава, не залежно від її економічного чи соціального розвитку. Кліматичні зміни, різке глобальне потепління, суттєве зменшення озонового шару, висока забрудненість повітря та води, виснаженість ґрунтів, зменшення природних ресурсів, їх не відновлюваність вже перетнули межі локального чи регіонального характеру і набули глобального рівня. Наслідками таких явищ стають природні неконтрольовані катаклізми, які забирають життя тисяч людей та позбавляють їх домівок. Людство починає визна-

вати, що стає безсилим проти природи. Взаємозв'язок цього процесу полягає в тому, що людина знищує природу, а природа знищує людину. Єдина умова вижити – це віднайти той баланс взаємодії людини з природою, який буде безпечним для обох. За останнє десятиріччя «сталий розвиток» став не просто концепцією, а новим способом усвідомлення та управління людським впливом на навколишнє середовище, з метою забезпечення поточних потреб людства, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби і збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Світова спільнота максимально об'єднується проти глобальних викликів людства шляхом утворення та фінансування міжнародних організацій, об'єднань, що проводять аналіз та дослідження причин, які їх провокують, формують такі умови, що націлені на збереження навколишнього середовища та попередження виникнення негативних природних явищ. Зайнятість населення, екологізація трудових відносин один із важливих аспектів сучасних досліджень взаємозв'язку та впливу людини на навколишнє середовище через свою професійну діяльність.

Задля реального втілення Цілей сталого розвитку [11], Паризької Угоди про клімат [9] та Європейської зеленої угоди [2] необхідно віднайти баланс між зайнятістю населення, економічним зростанням та забезпечити гідні умови праці та між забезпеченням екологічності робочих місць.

Пріоритетні аспекти сьогоденного існування людства закладені в Цілях сталого розвитку, прийнятих ООН [11]. На сьогодні можна назвати три базові стовпи, на яких тримається концепція сталого розвитку: мова йде про соціальний, економічний та екологічний напрямки. Жоден з них не можливо визначити, як пріоритетний, головний, але кожен з них має абсолютне значення для життєдіяльності сучасних поколінь. Ці базові стовпи є невід'ємним один від одного, а буквально перетинають один одного, взаємодоповнюють та взаємодіють. Саме тому так необхідна міждисциплінарна співпраця та комплексні дослідження і практики впровадження для досягнення результативності поставлених цілей та задач сталого розвитку.

Україна, як і більшість країн долучилася до Цілей сталого розвитку [11], але не стала виключенням у проблемі її практичної реалізації. На заваді цьому стають фінансово-економічні, політичні, соціальні бар'єри, і безперечно, правовий режим воєнного стану. Недостатнє фінансування цього напрямку обумовлене пріоритетами національної та територіальної безпеки і цілісності нашої держави, неузгодженість політики з глобальними цілями, низька якість даних для моні-

торингу та інклюзивність процесу, що також ускладнене активними бойовими діями на значній території України. Більше того, національне екологічне законодавство України не зовсім відповідає міжнародним нормам, це проявляється і у невідповідності термінології, і у критеріях екологічності. Тут важливо говорити про орієнтир на міжнародні стандарти та норми, однак без належного фінансування навіть вони не дадуть необхідного ефекту. Однак, варто визнати, що в найближчій перспективі нагромаджувати державний бюджет вирішенням екологічних проблем в умовах правового режиму воєнного стану виглядає недоцільним, попри наявність політичної волі.

Не можливо ґрунтовно розглядати питання екологізації соціально-трудових відносин без окремих базових понять, що важливі для цього. Деякі науковці, визначають соціально-трудова відносини – як комплекс взаємовідносин між визначеним колом суб'єктів, а саме найманими працівниками і роботодавцями (їх представниками) за участі держави (органів законодавчої і виконавчої влади), які пов'язані з наймом працівників, використанням та оплатою їхньої праці, відтворенням робочої сили і спрямовані на забезпечення соціального благополуччя, високого рівня та якості життя працівників, високої ефективності роботи підприємств [5].

І якщо говорити про базову основу життєдіяльності людини – зайнятість, то юридично вона визначена як не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [10]. Однак, якщо розширити розуміння зайнятості населення поза межами юридичного визначення, то можна сказати, що зайнятість населення – це основа соціальної безпеки суспільства. Лугова В. М., виокремила такі особливості зайнятості як елементу соціальної безпеки суспільства. Зокрема, авторка відзначає, що зайняті люди через стабільність доходів, забезпечують економічну безпеку сімей та індивідів (першочергова ланка). Крім того, доходи працівників (заробітна плата) є джерелом податкових надходжень, що сприяє фінансуванню соціальної сфери. Саме зайнятість забезпечує доступ до соціальних програм та страхування, таких як пенсійні виплати, страхування на випадок безробіття тощо. Зайнятість сприяє інтеграції в суспільство через налагодження соціальних зв'язків (зокрема професійних). Зайняті особи, як правило, мають більше стимулів та мотивації до постійного самороз-

витку, підвищення кваліфікації, перенавчання, і більше користуються освітніми послугами. Зменшення рівня безробіття сприяє соціальній рівності та справедливості і знижує ризик конфліктності у суспільстві на матеріальному підґрунті [8]. Однак на сьогодні, найбільш актуальне питання для людськості – як зробити цю діяльність осіб безпечною для навколишнього середовища і зменшити споживання людиною ресурсів – це і є базовим питанням для поняття «екологізації соціально-трудових відносин».

Базовим поняттям для цієї статті було визначено термін «екологізація» соціально-трудових відносин. Термін «екологізація» у науковій площині трудового права досить новий і не достатньо досліджений. Та і варто додати, що в цілому термін «екологізації» набув свого активного поширення та популяризації аж наприкінці ХХ ст. У наукових колах відбувається поступове входження цього терміну і час від часу його можна зустрічати у таких формулюваннях, як «екологізація соціального розвитку», «екологізація економіки», «екологізація міжнародної торгівлі», «екологізація виробництва» тощо. Однак окремі згадки терміну «екологізації» було віднайдено в окремих зарубіжних наукових джерелах, наприклад «екологізація світової політики» («greening of world politics»), екологізація міжнародних відносин («greening of international relations») [1]. Однак під впливом екологічних проблем людства, суспільству доводиться звертати увагу на різні сфери екологізації, і це поняття поступово впроваджується у різноманітні сфери життєдіяльності суспільства, від цього виникають такі процеси, як: екологізація науки та освіти, екологізація природокористування, екологізація виробництва, екологізація суспільного розвитку, екологізація економічного, соціального та духовного розвитку, екологізація економіки, екологізація світової економіки, екологізація виробництва, сільського господарства; екологізація ринкової економіки, екологізація суспільного виробництва, екологізація продукції, екологізація ціноутворення тощо.

Якщо звернути увагу, щодо вживання терміну «екологізації» у вітчизняних нормативно-правових актах, то можна зустріти такі словосполучення, зокрема в Концепції національної екологічної політики України до 2020 р., як: екологізація транспорту, екологізація енергетики, екологізація промисловості, екологізація агропромислового комплексу, екологізація господарської діяльності, екологізація суспільного виробництва. Варто зазначити, що нещодавно, дане поняття увійшло до Лісотехнічного термінологічного словника [7]. Що стосується наукових джерел, то Шевчук Я. В., пропонує досить філософський підхід до розуміння поняття «еко-

логізації», і пропонує розуміти його як «процес проникнення ідей, знань, законів екології, екологічного мислення в інші сфери науки, виробництва, в життєдіяльність суспільства, держави» [12]. Це достатньо співзвучне з розумінням «екологізації соціально-трудових відносин», оскільки дійсно відображає концепт проникнення ідей, знань, законів екології у сферу зайнятості населення, трудової діяльності та соціальної активності людини, з метою зменшення негативного впливу людини, її діяльності на навколишнє природне середовище.

Якщо звернутися до існуючих кваліфікацій поняття «екологізації», то на нашу думку дуже доцільно таку класифікацію виділив Гобела В. В. [4], за суб'єктом складом. Структуризація екологізації за суб'єктами передбачає наступний поділ:

- особа (індивідуальний, найменший одиничний суб'єкт, найнижча ланка впливу на навколишнє природне середовище);
- домогосподарство (колективний суб'єкт – більш масштабний вплив на навколишнє природне середовище);
- підприємство (колективний суб'єкт – виробничий вплив на навколишнє природне середовище);
- соціальні інститути (колективний суб'єкт, здатний впливати на постулати поведінки, етичні норми поведінки індивідуальних та колективних суб'єктів і їх впливу на навколишнє природне середовище);
- держава (основний регулятор життєдіяльності індивідуальних та колективних суб'єктів);
- міжнародні організації (регулятори впливу на держави, встановлюють міжнародні стандарти критеріїв екологізації). Саме через ці ключові суб'єкти має здійснюватися екологізація соціально-трудових відносин.

У своєму дослідженні «Екологізація як сучасний напрям розвитку трудового права» Амелічева Л. П. [3], навела змістовне визначення екологізації трудових відносин. Екологізація норм трудового права здійснюється шляхом запровадження законодавцем норм екологічного права в приписи законів про працю, які дозволяють урегулювати суспільно-трудові відносини, що впливають на навколишнє природне середовище. Законодавець використовує в нормотворчості такої спрямованості сталі й поширені еколого-правові поняття («навколишнє природне середовище», «навколишнє середовище», «довкілля», «охорона довкілля»). Отже, такі приписи містяться у: ст. 159 КЗпП України (працівник зобов'язаний особисто вживати посильних заходів щодо усунення будь-якої виробничої ситуації, яка створює загрозу його життю чи здоров'ю або людей, які його оточують, і навколишньому природному

середовищу); ст. 153 КЗпП України [6] (працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або людей, які його оточують, і навколишнього середовища. Інакше кажучи, вказаним приписом роботодавцю не дозволяється застосовувати заходи дисциплінарного стягнення до працівника у встановленому законом випадку); ст. 6 Закону України «Про охорону праці» дублюється закріплене у ст. 153 КЗпП України [6] право працівника на відмову його від роботи, про яке вже вище зазначалося (лише слід зауважити, що у ст. 6 Закону України «Про охорону праці» законодавець замість поняття «навколишнє середовище» вживає його синонім «довкілля»), та ін.. Сучасна екологізація норм трудового права базується на нових підходах еколого-правової спрямованості до інтерпретації сталих трудо-правових понять, що пропонуються вченими-правознавцями. Однак, на нашу думку, екологізація трудових відносин, це не про впровадження екологічних норм у трудове законодавство, екологізація трудових відносин – це врегулювання трудової діяльності людини таким чином, щоб зменшити використання ресурсів, які застосовуються для цієї діяльності, зменшити вплив людини на навколишнє середовище. Не дарма ми говоримо про зникнення багатьох професій вже до 2030 року, оскільки в світі дійсно існує ряд професій, які можна замінити роботизованими автоматизованими комплексами. Проблемні питання екологізації трудових відносин полягає в тому, як віднайти баланс між скороченням професій та автоматизацією певних видів діяльності та не втратити рівень зайнятості населення і зберегти економічне зростання населення та гідні умови праці і подолання бідності.

У наукових джерелах досить часто можна помітити, що відбувається певне ототожнення стратегічної цілі сталого розвитку «гідна праця» з екологізацією соціально-трудових відносин. Однак зазначимо, що гідна праця та екологізація соціально-трудових відносин мають абсолютно різний характер, напрямки та заходи їх забезпечення. Екологізація соціально-трудових відносин – це не про безпеку праці чи безпечні умови праці, це про те, як праця людини має стати безпечною для навколишнього середовища, задля збереження навколишнього середовища, в якому сама ж людина і існує, задля його збереження, і збереження ресурсів для нинішніх та майбутніх поколінь.

Концепція екологізації полягає не просто у впровадженні екологічних норм у трудову діяльність, а в тому, щоб співставити трудову діяльність із затрачуваними ресурсами, які використовуються для її виконання. Мова йде про спосіб життя людини. До прикладу, для

повного розуміння: робота офіціанта в перспективі може бути замінена автоматизованими процесами, тобто роботизованою системою. І на прикладі однієї людини, ми розуміємо, що відповідає потреба у використанні автомобільного транспорту для добирання на роботу, чи громадського транспорту. Екологізація праці і полягає в тому, щоб співставити корисність праці із ресурсами на її виконання. Зайнятість населення століттями нав'язувалася як обов'язкова норма суспільства. Однак, пандемія, яка охопила світ чітко показала скільки професій дійсно може перейти в режим онлайн. Це змінило повне уявлення про освіту, про багато професій, які дійсно можна провадити в режимі онлайн. Що це змінило? Це змінює буквально спосіб життя людини, зменшення користування транспортом, зменшення використання одягу, і цілий ланцюг потреб із кола життєдіяльності людини, а відповідно це все береже природні ресурси.

Ще раз наголосимо, що дослідження цих проблем в Україні на сьогодні знаходиться на вкрай низькому рівні. Наше дослідження не містить математичних, економічних розрахунків корисності та ресурсо-затратності праці, а наше завдання розробити комплекс правових заходів, які сприятимуть екологізації праці в Україні.

Екологізація соціально-трудових відносин полягає не просто у впровадженні екологічних норм у трудові, а в тому, щоб зробити працю людини екологічною та з використанням мінімум природних ресурсів. На це прямо впливають такі фактори, як стале уявлення людськості про зайнятість. Дійсно існує ряд професій, які зникнуть вже до 2030 року через вдалу їх заміну роботизованими системами. І це не про панування штучного інтелекту, а про те, що такі процеси спрямовані на зменшення використання ресурсів людиною.

Висновки. Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що для реалізації Цілей сталого розвитку, проголошених вимог Паризької угоди про клімат, затверджених стандартів Європейської зеленої угоди необхідно спроваджувати в науку та практику поняття екологізації соціально-трудових відносин. Сучасна наука трудового права не містить єдиного уніфікованого поняття екологізації соціально-трудових відносин. Від цього відсутнє повне розуміння цього поняття, відсутні підходи до заходів та методів впровадження процесів екологізації соціально-трудових відносин у практичну життєдіяльність нашого суспільства. Можна стверджувати, що це поняття є складним, багатофункціональним та багатоаспектним, міждисциплінарним. Праця, як невід'ємна складова життєдіяльності людини має вагомий вплив на навколишнє природне середовище. Екологіза-

ція соціально-трудових відносин – це комплекс організаційно-правових заходів щодо врегулювання впливу праці людини на навколишнє природне середовище, система заходів спрямована на балансування людської праці таким чином, щоб зменшити застосування людиною ресурсів та збереження навколишнього природного середовища для нинішніх та майбутніх поколінь. Вбачаємо велику перспективу подальшого дослідження цієї проблематики на більш глибокому теоретико-практичному рівні.

Література

1. MacNeill J. The Greening of International Relations. International Journal. Vol. 45. No. 1. The Greening of World Politics (Winter, 1989/1990). – P. 1–35.
2. The European Green Deal: URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
3. Амелічева Л. П. Екологізація як сучасний напрям розвитку трудового права. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/03_11_2017/pdf/35.pdf.
4. Гобела В. В. Теоретичний аналіз екологізації як суспільно-економічного феномену. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/44.pdf.
5. Економіка праці і соціально-трудові відносини : навчально-наочний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. д.е.н. А.Г. Бабенка. Дніпро: Дніпровська державна фінансова академія, 2011. 268 с.
6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
7. Лісотехнічний термінологічний словник: український, російський, англійський / [Бакай Б.Я., Бехта П.А., Библюк М.І., та ін.]; під ред. Ю.Ю. Туниці, В.О. Богуслаєва. – Львів: Вид-во “Піраміда”, 2014. – 967 с.
8. Лугова В. М. Зайнятість населення, як чинник забезпечення соціальної безпеки. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024 рік. Том 9. № 1. С. 34–39.
9. Паризька угода: Міжнародний документ від 12.12.2015 р. № 995 61 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text.
10. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.
11. Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2029 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
12. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації): моногр. / В.С. Кравців [НАН України, Ін-т регіон. дослідж.] – Львів, 2007. – 338 с.

Анотація

Демченко Д. В. Поняття «екологізації» соціально-трудових відносин: проблеми визначення та перспективи розвитку. – Стаття.

У статті проведено аналіз поняття «екологізації соціально-трудових відносин», в тому числі охоплено етимологічне значення самого поняття «екологіза-

ції» та його поступове впровадження у правове поле вітчизняної науки трудового права. Охарактеризовано основні сучасні напрямки міжнародного співробітництва у напрямку протидії екологічним проблемам людства у їх взаємодії з проблемою зайнятості населення. У статті встановлено, що для держав та урядів, державних бюджетів, стабільності соціальних систем зайнятість формує податки, гарантуючи фінансову стійкість і є базовою. Проведено аналіз основоположних міжнародних документів, що служать базовим концептуальним базисом для подальшого розвитку людства, а також аналіз останніх публікацій по даній тематиці вітчизняних та зарубіжних авторів. Обґрунтовано, що для того, щоб втілити Цілі сталого розвитку, Паризьку угоду та Європейську зелену угоду, вкрай важливо зробити робочі місця більш екологічними, забезпечивши при цьому високий рівень зайнятості. Загроза масового безробіття є ключовим фактором на сьогодні до стримування реалізації екологічної політики для багатьох держав. Встановлено, що екологізація соціально-трудових відносин полягає у застосуванні таких заходів, в тому числі й організаційно-правових, за для збереження ресурсів, зменшення негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище, з метою забезпечення потреб людства таким чином, щоб зберегти ресурси для нинішніх та майбутніх поколінь. В контексті активної роботи з долучення нашої держави до Європейської зеленої угоди вирішення питання впровадження екологізації соціально-трудових відносин стане неминучим для України, і навіть більше є запорукою долучення до названої угоди. Зроблено висновки стосовно необхідності подальшого вивчення даного поняття та його детальної структуризації та класифікації в системі науки трудового права, з метою поступового впровадження заходів екологізації соціально-трудових відносин в Україні.

Ключові слова: екологізація, екологізація соціально-трудових відносин, зайнятість, праця, безпека праці, соціально-трудові відносини.

Summary

Demchenko D. V. The concept of «greening» of social and labor relations: definition problems and development prospects. – Article.

The article analyzes the concept of «greening of social and labor relations», including the etymological meaning of the concept of «greening» itself and its gradual introduction into the legal field of domestic labor law. The main modern directions of international cooperation in combating the environmental problems of humanity in their interaction with the problem of employment of the population are characterized. The article establishes that for states and governments, state budgets, and the stability of social systems, employment forms taxes, guaranteeing financial stability and is basic. The analysis of fundamental international documents that serve as the basic conceptual basis for the further development of humanity is conducted, as well as an analysis of the latest publications on this topic by domestic and foreign authors. It is substantiated that in order to implement the Sustainable Development Goals, the Paris Agreement, and the European Green Deal, it is extremely important to make workplaces more environmentally friendly, while ensuring a high level of employment. The threat of mass unemployment is a key factor today in restraining the implementation of environmental policy for many states. It has been

established that the greening of social and labor relations consists in the application of such measures, including organizational and legal, for the conservation of resources, reducing the negative impact of human activity on the environment, in order to ensure the needs of humanity in such a way as to preserve resources for current and future generations. In the context of active work on the inclusion of our state in the European Green Deal, the solution to the issue of implementing the greening of social and labor relations

will become inevitable for Ukraine, and even more so is a guarantee of joining the said agreement. Conclusions are drawn regarding the need for further study of this concept and its detailed structuring and classification in the system of labor law science, in order to gradually implement measures for the greening of social and labor relations in Ukraine.

Key words: greening, greening of social and labor relations, employment, labor, occupational safety, social and labor relations.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 24.12.2025